

Proměna českého divadla ve druhé polovině 20. století

Revoluční rok 1848 a osobnost Josefa Jiřího Kolára

Přehled témat kurzu

- Individualista Josef Jiří Kolár – nové pojetí herectví v návaznosti na novou dramaturgii a překlady Shakespeara
- Česko-německé vztahy na příkladu hereček Julie Šamberkové a Marie Pospíšilové
- Typy komediálního herectví – na příkladu Jindřicha Mošny a Františka Ferdinanda Šamberka
- Ferdinand Břetislav Mikovec a Jan Neruda – soudobé divadlo očima divadelní kritiky
- Od Prozatímního divadla k divadlu národnímu
- Instituce Národního divadla – pražského a brněnského
- Smetana – Dvořák – Fibich
- Dramatici pozdního romantismu Jaroslav Vrchlický a Julius Zeyer
- Pavel Švanda ze Semčic a nástup naturalismu
- Dramatici českého realismu a naturalismu: bratři Mrštíkové, Alois Jirásek, Gabriela Preissová, Ladislav Stroupežnický
- Cestující divadelní společnosti
- Fenomén pražských divadelních arén

Kontexty českého divadla kolem r. 1848

- Divadlo předbřeznového typu realizované J. K. Tylem
 - J. K. Tyl jako osobnost českého divadla
- Revoluční rok 1848
 - Český repeal
 - Shromáždění ve Svatováclavských lázních
 - Pražské červnové povstání
- 7. září 1848: Zrušení poddanství
- Únor 1850: zavedení divadelní cenzury
- Listopad 1850: vstoupil v platnost nový divadelní zákon
- Leden 1851: zrušena oktrojovaná ústava
- 1851: silvestrovské patenty – bachovský neabsolutismus (neústavní moc za vlády císaře Františka Josefa I.)

Ve Vídni při povstání 13. 3. 1848 nařídil arcivévoda Albrecht střelbu do lidí. Nepokoje se stupňovaly, císař Ferdinand V. se 15. 3. pod tlakem stupňujících se nepokojů zřekl *„neobmezené vlády vlastní osoby“* a přiklonil se k parlamentní soustavě zástupů všech národů v konstituční demokracii, slíbil konstituci (ústavu), zrušil cenzuru a povolil národní obranu. Propustil kancléře Metternicha ze svých služeb.

Zvěst o tom ještě téhož dne došla do Prahy a po 7. hodině objevil se nejvyšší purkrabí hrabě Stadion v divadle ve královské loži a nahnul se k obecenstvu, německy prohlásil: *»Jeho Milost dle právě došlé mne telegrafické zprávy slibil všem svým národům konstituci, svobodu tisku a nejmilostivěji povolil zřízení občanské gardy. Sláva našemu císaři a králi Ferdinandovi! Bůh ochraňuj vysoký císařský dům a naši milou vlast' Čechy!«*

V divadle potom nastalo bouřlivě radostné pohnutí, dámy v ložích mávaly šátky a volání *„Vivat Ferdinand“* nebralo konce. Z divadla ihned dostala se zpráva ta do svatováclavského výboru a v krátkosti naplnily se Staroměstský rynek a Ovocný trh zástupy lidstva.

»Osvítit! Osvítit!« volali lidé z ulic do oken domů, aniž se kdo nadál na všech stranách zaplály pochodně a v krátkosti potom za vedení prince Kamila Rohana bral se pěkně seřaděný pochodňový průvod osvětlenými ulicemi ze Staroměstského rynku Železnou ulicí ke sv. Havlu, kde první ovace složena Svatováclavskému výboru. Průvod ten, rozmnožený setninou měšťanské pěchoty, odtud bral se na Koňský trh, k hospodě „u zlaté husy“, kde provolána *„sláva FASTERovi“* a dále u bytu předsedy Svatováclavského výboru volána *„sláva Deymovi“*. Vojsko na novoměstské strážnici „u Vunšviců“ vstoupilo do zbraně, vzdávalo průvodu čest a bubnován „jenerálmarš“, když táhl k bytu arcivévody Karla Ferdinanda, který tehdy zastával místo komandujícího jenerála, jemuž voláno ke cti *„vivat arcivévoda“*.

Divadelní kontexty roku 1848

- Dominantní pozice **Stavovského divadla** (založeno 1783)
- 1834: vznik Kajetánského divadla, existovalo do r. 1837 (více viz: http://encyklopedie.idu.cz/index.php/%C4%8Cesk%C3%A9_divadlo_v_Kajet%C3%A1nsk%C3%A9m_dom%C4%9B)
- 1842: Nové divadlo v Růžové ulici (J. A. Stöger) (http://encyklopedie.idu.cz/index.php/Nov%C3%A9_divadlo_v_R%C5%AF%C5%BEov%C3%A9_ulici)
- 1845: založení Měšťanské besedy
- 1849: založena Aréna ve Pštrosce (až tři tisíce diváků)
- 1851: J. K. Tyl opouští Prahu, 1856 umírá
- 1854: začátek vydávání překladů spisů W. Shakespeara (1864: 300. výročí narození)

Střetnutí koncepcí dvou osobností: Tyla a Kolára

J. K. Tyl

- Lidové prostředí
- Ansámblové herectví
- Směřoval k lidovému publiku
- Hrozila izolace od zahraničního vývoje

J. J. Kolár

- Měšťanské prostředí
- Individualistický přístup
- Nároky na divadlo vycházející z divadelního provozu středoevropských divadel

Společné: vědomí společenské zodpovědnosti

Obě tendence se doplňovaly a měly ve své době smysl

spisů byl takový: Tyl: »Proč jste úlohu tu nechtěl hrát?« — Kolár: »Zde (v ředitelně) není místo, aby se tak podrážděným tónem mluvilo.« — Tyl: »Vy chcete jenom samé hrdiny a první úlohy hrát, které vždycky docela zkazíte.« — Kolár: »Nechci Wolfa hrát proto, že mně Werner a Vám Wolf náleží.« — Tyl: »Ale, kdo pak jste Vy?« — Kolár: »To je arogantní otázka!« — Po té však následovala katastrofa. Tyl zasadil svému kolegovi se slovy: »Pse, na tebe už dávno pasu, já tě zabiju!« prudkou ránu do obličeje, tak že Kolár omámen zavrával, kdežto Tyl s holí v ruce k druhé ráně se chystal. Kolár hleděl svého odpůrce zatlačit k portálu, kde jej však Tyl do hlubokého propadliště v orchestru s jeviště dolů shazovati se jal. Nyní, když nebezpečení dosáhlo vrcholu, vložili se do vřavy všichni přítomní, Tyl si ještě ulehčoval různými Kolárovi svědčícími proklínáními, jako na př. »literární vrahu« atd., načež se vzdálil, volaje: »Počkej jen, ty mně neujdeš, já tě ještě zabiju!« Po té žádal Kolár městské hejtmanství, aby nařídilo, by Josef Tyl, s nímž jemu na českém divadle déle hrát nelze a jenž chováním svým celou českou společnost urazil, od českého divadla jakožto člověk, jenž přestoupil policejní

1841: spor mezi Tylem a Kolárem ohledně obsazení role Wenera ve stejnojmenné Gutzkowově hře

1845: ke kritice Tyla se přidává Havlíček Borovský:
[https://cs.wikisource.org/wiki/Posledn%C3%AD_%C4%8Cech_\(Havl%C3%AD%C4%8Dek\)](https://cs.wikisource.org/wiki/Posledn%C3%AD_%C4%8Cech_(Havl%C3%AD%C4%8Dek))

Josef Jiří Kolár (1812–1896)

Osvícenský vzdělanec a renesanční muž

- Univerzitní vzdělání
- Literát
- Překladatel
- Dramatik
- Herec
- Režisér

První český tragéd hned od samých prvopočátků našeho divadelnictví a obrozenského života, první bohatě talentovaný herec v nadšené družině více méně povolanych ochotníků, — byl Josef Jiří Kolár. Inteligentní, studovaný, vzdělaný, s širším rozhledem po světě, nadaný duchem a mocnou bujnou představivostí, obrazností i dobrodružností, mužného, ztepilého zjevu, samolibý, sebevědomý i hrdý vyrůstal rychle v uměleckou individualitu, která sklízela obdiv, uznání a úspěchy. Jeho odlišné smýšlení a nesentimentální citění vyvolávaly odpor, a jeho někdy až bezohledné a drsné vystupování, neodpovídající vždy jemnějšímu a vřelejšímu tepotu vlastního jeho srdce, činily z něho obávaného, přísného a tvrdého despotu, jemuž skoro slušelo to jeho hrčivé a drnčivé er, kdykoli se mu nahrnulo do vzrušených slov a vět.

Jako herec a umělec měl chvíle překvapivé, strhující geniality, jindy ledabylosti a povrchnosti, jako člověk byl prozíravý, moudrý, ale také velikášský, vrtkavý, nedůtklivý, ironický, s oblíbeným pošklebkem na rtech a při tom všem básník, spisovatel fantastických románů, zasloužilý dramatik, překladatel, režisér a divadelní ředitel.

O slávě herecké, s. 7.

Kolár překladatel

- Začíná překlady Shakespeara (*Macbeth*, *Kupec benátský*), dále *Zkrocení zlé ženy* a *Hamlet* (1853)
- Schiller (*Loupežníci*, 1940) a poprvé *Valdštýnova smrt*, později *Viléma Tella* a Goethova *Fausta* (1. díl, 1863)
- V té době J. Malý překládá *Othella* a *Romea a Julii*
- Překlady pro účely jevištního ztvárnění – překládal pro konkrétní herce, často ztvárnit hlavní úlohu (Mefistofeles ve *Faustovi*, *Kolorianus*), překlady také pro Anne Manetínskou

Kolár dramatik

Autor historických her, tragédií a veseloher

- *Monika* (1846) – tragédie ve 3 jednáních (Čechy za třicetileté války)
- *Žižkova smrt* (1850) – historická tragédie (Čechy a Brno 1420-1424)
- *Magelona* (pův. Don César a spanilá Magelóna, 1852) – tragédie ve 4 jednáních, Praha 1598
- *Tři faraonové* – veselohra v jednom jednání
- *Věštba Libušina* – slavnostní předehra, Vyšehrad 16. 5. 1868, provedeno v Novoměstském divadle k příležitosti položení základního kamene k Národnímu divadlu
- *Mravenci* (pův. *Číslo 76 aneb Praha před 100 lety*, 1869) – veselohra o 3 odděleních, Praha
- *Dejte mi čamaru!* – veselohra o třech jednáních
- *Pražský žid* (1871) – historické drama v šesteru jednání

NÁRODNÍ DIVADLO v BRNĚ
říditelem J. Pištěka.

V sobotu dne 6. prosince 1884. Hra mimo předplacení.
Slavnostní představení
k otevření „Nár. divadla v Brně“ za pohostinského spolučinkování
pi. Sklenářové-Malé
(z „Nár. divadla v Praze“)
MAGELONA
(Dvě akty podle 4 jednání od J. J. Koláře)

OSOBY:

Magelona Trčková pi. Sklenářová-Malá J. &
Převrácený sepeš Aronides Trčej, profesor p. K. Lát.

Začátek v 7 hodin. Kasa se otevírá v 6 hodin.
Lístky prodávají se za dne v českém knihkupectví p. Barviče.
Čtené občanstvo se žádá, aby se dostavilo v salonním obleku.

NOVOMĚSTSKÉ DIVADLO.

Dnes v sobotu dne 16. května 1868. (Mimo předlučení).
Slavnostní představení.
V den založení základního kamene k důstojnému divadlu národnímu.
Poprvé:
Věštba Libušina.

Slavnostní předehra od Josefa Jiřího Koláře. Úvodní hudba od B. Smetany. Nové dekorace od pana Macourka.

Praotec Čech pan Kolář st. Libuše pi. Sklenářová-Malá. | Musa dramatického umění pi. Šamberkova.

Na to poprvé:
DALIBOR.

Velká národní opera ve 3 jednáních. Text od Jos. Wenziga. Hudba od Bedřicha Smetany.
Osobním řízením pana skladatele. V scéně uvedl vrchní regisseur J. J. Kolář st.

Vladislav, král český	pan Lev.	Yšek, posel Daliborův	pan Barel.
Dalibor, rytíř	pan Lukes.	Milada, sestra purkrabí Ploskovickeho	pi. Beneš-Miková.
Budivoj, velitel královské hradní stráže	pan Sebesta.	Liška, selské děvče na statech Daliborových	služna z Ehrenbergů.
Beneš, žalátník	pan Paleček.	Janko, hudec v podobě zjevení	
Soudcové, král, zbrojnoši, poslové a sluhové Daliborovi atd., lid. — Děj se koná v Praze; dilem na hradě a vukoli, dilem v dolením 106-16 a síce v 15. století.			

Nové dekorace:

1. Aulový královského hradu. od pana MACOURKA.
2. Zahr.
3. Dvůr radovny purkrabího. od pana HEROLDA
4. Pražský hrad.

Nové kostumy shotovery řízením gardie obnihu inspektora pana Kašky.
Lístky lze dostati od 11. hodin v Novoměstském divadle.
Texty k této zpěvohře prodávají se u kasy Novoměstského divadla.
Zitra dne 17. května (hra mimo předplacení) v Novoměstském divadle začátek o 7. hodině **Drahomíra.**
slavnostní představení se slavnostní předehrou.

Kolár herec

- 1842 – stává se profesionálním hercem
- Proměna romantického herectví
- Individualismus
- Hrdinské postavy, ironické a sarkastické pojetí
- Role despotů, tyranů, vykořisťovatelů
- Př. Mefistofeles – zcivilnění
- Koriolan (1857) – odpoutání od deklamační manýry

Anna Kolářová-Manetínská

- Herecká rodina
- 1834: profesionální herečka ve Stavovském divadle
- Ideály ženské krásy – role sentimentálních milovnic
- Koncem 50. let: matky a stárnoucí ženy
- Univerzální herečka
- Založila obor hrdinský a tragický
- Obrovský záběr rolí – velký rejstřík

Doporučená literatura

- Drábek, Pavel. *České pokusy o Shakespeara*. Brno: Větrné mlýny, 2012, kapitola 4 (Muzejní Shakespeare).
- Engelmüller, Karel. *O slávě herecké*. Praha: Vilímek, 1947, s. 7-28.
- Klosová, Ljuba. *Josef Jiří Kolár*. Praha: Divadelní ústav, 1962.
- Klosová, Ljuba. *Kolárové*. Praha: Orbis, 1969.
- Teichman, Josef. *J. J. Kolár*. Praha: Orbis, 1947.